شوراکان و “کێشەی دیموکراسی” لە ئێران.. حەمید تەقوایی

وەرگیرانی بۆ کوردی کاوە عومەر

هەرکەسێک ئازادیی لە ئێران دەوێت، دەبێت لایەنگری شوراکان بێت. تەواوی مێژووی سیاسی سەدەی ڕابردوودا لە ئێران و ئەمڕۆش لە هەلومەرجی سیاسی گشتی جیهانی دوای شەڕی ساردا بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کە دێموکراسی پەرلەمانی ئازادی بۆ خەڵک ناهێنێت. شۆڕشی ساڵی ۱۹۷۹ جەختکردنەوەیەکی دیکە بوو لەسەر ئەوەی کە ئازادی لە ئێراندا نە بەستراوەتەوە بە دیموکراسییەوە بەڵکوگرێی خواردوە بە شوراکانەوە. ئه مڕۆ که بۆنی مەرگی کۆماری ئیسلامی به ڕز بووه ته وه و هه موو هێزه کانی ئۆپۆزیسیۆن هاتوون کەوتوونەتە بیری دێموکراسی و پیاوسالاری و ده نگی خه ڵک بۆ دیاریکردنی حکوومه تی ئاینده، جێگای خۆیەتی کەجارێکی دیکه ئه م ڕاستیه بخینەوە به رچاوی هه مووان.

دیموکراسی: کێشەی بۆرژوازی ئێران

لە مێژووی ئێراندا دێموکراسی و لیبرالیزم بەو مانا کلاسیکییەی کە لەگەڵ شۆڕشی گەورەی فەرەنسادا هاتە ئاراوە، جگە لە ماوەیەکی کورت لە شۆڕشی دەستوریدا، هەرگیز نوێنەرایەتی نەکرا و تەنانەت ئەو کاتەش پڕ بوو لە بیری ئایینی. هەمان ئاستی ئازادیخوازی و لیبرالیزم کە لەسەر ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتووری لەلایەن بیرمەندان و شۆڕشگێڕانی سەرەکی دەستوورەوە نوێنەرایەتی دەکرا، لەگەڵ هەموارکردنەوەی دەستوور و گێڕانەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی و شەرعیەت بۆ سەر گۆڕەپانەکە بە تەواوی کێشایەوە. دیموکراسی پەرلەمانی و لیبرالیزمی گشتی لە ئێرانی بەلەبارچووی لەدایک بوون؛ ئایین و پاشایەتی هەر لە سەرەتاوە نەیانهێشت هەناسە بدات. تەواوی مێژووی هاوچەرخی ئێران، چیرۆکی هەژمونی ئەم دوو دامەزراوە کۆنەپەرستانەیە، پێکەوە یان بە دژایەتی یەکتر، بەسەر چارەنووسی خەڵکی ئێراندایە. ئازادییە مەدەنی و سیاسییەکانی خەڵک، تەنانەت بە مانا لیبڕاڵییە سنووردارەکەیەوە، بە درێژایی ئەم قۆناغە، چ لە سەردەمی پەهلەوی یان کۆماری ئیسلامیدا، هیچ جێگەیەکیان لە سیاسەتی حکومەتدا نەبووە. شوراو و دێموکراسی پەرلەمانی لە مێژووی سیاسی هاوچەرخی ئێراندا زیاتر لە ڕووخساری خۆسەپێنی دەسەڵاتدار ڕۆڵیان نەبووە. لە سەردەمی شادا وابوو، ئەمڕۆش بەم شێوەیەیە و تا ئایین

یان دەسەڵاتی پاشایەتی، تا خودا یان سێبەرەکەی، بەڕێوبەری شانۆی سیاسەتی ئێران ب□ن، دۆخەکە هەر وەک خۆی دەبێت. ئەم دوو دامەزراوەیە لە بنەڕەتدا دژ بە ئازادین.

شوراکان: ڕەخنەی کۆمەڵایەتی لە دیموکراسی لە ئێران

لە بەرامبەر پرسی دیموکراسیدا، شۆڕشی ساڵی ۱۹۷۹ ڕێگەیەکی دیکەی خستە بەردەم کۆمەڵگا، ئەویش شوراکانکانە. لە شۆڕشی ۱۹۷۹دا چینی کرێکار کە لە دوای چاکسازییەکانی زەوی بووبوو بە هێزێکی گەورەی کۆمەڵایەتی، هەنگاوی نا بۆ ناو گۆڕەپانی سیاسی و بە ئاڵای شوراکان ڕووبەڕووی بۆرژوازی بووەوە. شۆڕشی ۱۳۵۷ و لێکەوتەکانی، زیاتر لە هەر پێشهاتێکی دیکەی مێژووی هاوچەرخی ئێران، ئەو ڕاستییەی ئاشکرا کرد کە بۆرژوازی ئێران بە ئاڵا کۆن و ڕزیوەکەی “دیموکراسی شاهانە” و “دیموکراسی ئایینی” نەک هەر پەیوەندی بە ئازادییەوە نییە، بەڵکوو بە تەواوی دژایەتی دەکات.

هەر لەو کاتەوەی دروشمی شوراکان لەسەر ئاستی کۆمەڵگای ئێران بەرزکرایەوە و تەنانەت لە ماوەیەکی کورتدا شۆڕش لە ئاستە جیاجیاکانی کۆمەڵگادا جێبەجێ کرا، خەڵکی ئێران ئاڵا و پێوەرێکی نوێیان هەیە بۆ پرۆژەکردنی ئازادییە دڵخوازەکانیان ، بۆ دەربڕین و مومارەسەی بۆچوون و ئیرادەی خۆیان لە دیاریکردنی چارەنووسی سیاسی خۆیاندا.و لە کۆتاییدا بۆ پێوانەکردنی ئازادیخوازی هێز و لایەنە ئیدیعاکارەکان پشتیوانی خەڵکیان دۆزیەوە. پلانی فراوانی دروشم و داخوازیی شوراکان، بنبەستی دێموکراسی لە ئێراندا شکاند و ئەو هێز و لایەنانەی کە بە درێژایی ژیانی سیاسی خۆیان هیچ هونەرێکیان نەبووە جگە لە فڕێدانی پۆشاکی پاشایەتی یان عەبای ئایین بەسەر شانی دێموکراسی لیبراڵ لە ڕۆژئاوادا، و ئەمڕۆش هێشتا لە حکومەت یان لە ئۆپۆزسیۆن (و یان لە شوێنێکی نێوانیان!) بە تەواوی ڕسوا کە سەرقاڵی هەمان کارن. شۆڕشی ۱۳۵۷ بە پلانی شوراکان، نەک هەر دیموکراسی لە فۆرمی شاهانە-ئایینییەکەیدا، بەڵکو دیموکراسی ڕۆژئاوایی لە بناغەکەیدا ڕەخنە لێگرت و فڕێیدایە لاوە.

خوازراوی و کاریگەریی شوراکان لە نێو خەڵکدا ئەوەندە فراوان بوو تەنانەت دژە شۆڕشی ئیسلامیش ناچار بوو ئۆرگانەکانی پۆلیسی خۆی بە شورای ئیسلامی ناوببات. شۆڕش و لەگەڵیدا شوراکان و بزووتنەوەی شوراکان شکستیان هێنا، بەڵامناکرێت مێژوو بگەڕێنیتەوە بۆ دواوە یان بیسڕیتەوە. شورا دوا وشەی بزووتنەوەی ئازادییە لە ئێران. چاوەڕوانییەکانی خەڵکی ئێران بۆ ئازادی، لە کۆمەڵگایەکدا کە لە ئەزمموونی زیندووی و یادەوەرییەکەیدا تا ڕادەی دروستکردنی شورا و

مومارەسەی ئیرادەی شوراکان پێشکەوتووە، ناتوانرێت لە فۆڕمی تەسکی دێموکراسی پەڕلەمانیدا سنووردار بکرێت. ڕێگای ئازادی لە ئێراندا لە ڕێگەی شوراکانەوە تێدەپەڕێت.

داڕمانی دیموکراسی لە نەزمی نوێی جیهانیدا

خەبات بۆ ئازادی لە ئێراندا بەرەو شوراکان پێشکەوتووە و تەنیا لەم دوا سەنگەرەیەوە دەتوانێت بەرەو پێشەوە بچێت. سەرەڕای ئەم ڕاستیە ئەمڕۆ دەبینین ئەو هێزانەی کە لە بنەڕەتدا کەوتوونەتە ژێر فشاری بزووتنەوەی ئازادیخوازانە و سەرنگونیخوازی خەڵک بۆ ئازادی و ڕێزگرتن لە دەنگی خەڵک، هێشتا بە ئاڵای ڕزیو ئەزمون کراوی دیموکراسی پەڕلەمانیەوە هاتوونەتە مەیدان. ئەمەش بە شێوەیەکی سەرەکی دەرئەنجامی دوو دیاردەیە کە دواجار پەیوەندیان بە یەکەوە هەیە، یەکێکیان لەسەر ئاستی ئێران و ئەوی دیکەیان لەسەر ئاستی سیاسەتی جیهانی.

لەسەر ئاستی ئێران، ٢٤ ساڵ دیکتاتۆری دڕندانە و ئەجێندای دژە ئینسانی کۆماری ئیسلامی مەیدانێکی بۆ نیشاندانی دێموکراسیی پەڕلەمانی شاهەنشایی خوڵقاندووە. هیوادارن خەڵکی بەمەرگ گیراو بە تا ڕازی بن. ئەوان پێیان وایە کە دەکرێت جارێکی تر چیرۆکی کۆمیدی تراژیدی ئاڵوگۆڕی دەسەڵات لە نێوان ئایین و پاشایەتیدا لە ژێر ناوی ئازادیدا دووبارە بکرێتەوە. ئەنجومەنی ئیسلامی بردەوە وئەنجومەنی شاهانەی هێنا و ئێرانی کردە دیموکراسی.

فاکتەری دیکە ئەو بارودۆخە جیهانیەیە کە سیناریۆیەکی وەهاشەرمەزارکراو دەکاتە کردەیی و جێبەجێکراو. دوای ڕووخانی دیواری بەرلین و کۆتایی هاتنی شەڕی سارد، دیموکراسی بە مانای سەدەی بیستەمی، بە مانای ئابووری بازاڕی ئازاد و دەسەڵاتی بێ ڕکابەری سەرمایە و پێداویستیە سودهێنەرەکانی سەرمایە بەسەر چارەنووسی خەڵکدا، بوو بە دوا وشە لە سیاسەتی جیهانی ئەمریکادا. ئەم جۆرە دێموکراسییە، تەنانەت بەبێ ڕوونکردنەوەی شاهانە-ئاینییانەی هاوسۆزی دیموکراسیە نیشتیمانیەکان، پێشاکەکە کە پێدەچێت لەسەر جەستەی "دیموکراتەکانی" ئۆپۆزسیۆنی کۆماری ئیسلامی و تەنانەت "ڕیفۆرمخوازانی" ناوحکومەت دوریبێتیان. هەم کارەکتەری خاتەمی و گەنجیە، هەروەها داریوش هەمایون و ڕەزا پەهلەویش. لە لایەک کۆمار بەڕام وەلی فەقە خوێنی خەڵکی خستەتە شووشە و لە لایەکی دیکەشەوە دیموکراسی کە لە شەڕی ساردا سەرکەوتووە، ئەو دیموکراسیەی کە ڕێژەگەرایی کولتووری دا بەدەستهێناوە و بە تەواوی ئامادەکراوە لە دوایەن خڕوشە ئازادیخوازانەکان. مەیدانەکە

پاکراوەتەوە، ئەگەر بۆرژوازی ئێران لە ماوەی تەواوی ژیانی سیاسی خۆیدا توانا و بوێری هەڵکردنی ئاڵای دیموکراسی پەرلەمانی ڕۆژئاوای نەبووبێت، ئەمڕۆ وا دیارە کە ئامادەیە ئەم ڕۆڵە بگێڕێت، تەنانەت لە قسەی کەسانی وەک گەنجی و سروشەوە. نەک لەبەر ئەوەی وازی لە پۆشاکی پاشایەتی و پۆشاکی ئایین هێناوە، تەواوبە پێچەوانەوە، بەو هۆکارەی کە لە نەزمی نوێی جیهانی دوای شەڕی سارد، دیموکراسی ڕۆژئاوا جێگای بۆ ئایین و پاشایەتی ڕەخساندووە. ئەمەش هۆکارێکە بۆ ئەوەی هەموو جیهان بەرەو دواوە چووبێت. دیموکراسی ئەو ڕابردووەیە کە هێزە ئۆپۆزسیۆنەکان کە لە شۆڕش زیاتر لە کۆماری ئیسلامی دەترسن، دەیانەوێت لە جیاتی داهاتوو بە خەڵک بیفرۆشن. ئەمە ڕابردوویەکی تاریکە کە وەک ئایندەیەکی گەش بەڵێن بە خەڵک دەدەن.

شوراکان و حکومەتی داهاتوو لە ئێران

به ڵام خه ڵکی ئێران ناچار نین جارێکیتر ببنه گۆره پانی گەمەی ئه م دیموکراسیه جیهانی و نه ته وه ییه . ئەو حیزبە چینایەتییەی لە شۆڕشی ۱۹۷۹دا شوراکانی گشتگیرکردووە، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ، ڕێگە بەم کارە نادات. بزووتنەوەی شورایی ڕێگای ئازادی لە ئێراندا ڕوون کردەوە و ئازادیخوازانی ڕاستەقینەی نیشان دا. میراتگر و ئاڵاهەڵگری ئەم بزووتنەوەیە حزبی ئێمەیە. لە بەرنامە و ئەدەبیاتی حزبەکەماندا بزووتنەوەی شورایی شوناسێکی سیاسیی دۆزیوەتەوە و نوێنەرایەتی کراوە و بەزیندویی ماوەتەوە. هەروەک چۆن ماف و ئازادییە مەدەنییە سەرەتاییەکانی خەڵک، کە هەمیشە لە لایەن هاوسۆزانی دیموکراسییەوە بێدەنگ کراون یان لەژێر تیشکی نیشتمان، ئایین، یەکپارچەیی خاک، سەربەخۆیی و هتد دانراوە، بە ڕوونی لە بەرنامەی حیزبەکەماندا پێناسە کراون و ڕاگەیەندراون. بەدیهێنانی ئەو ئازادییانە تەنیا لە ڕێگەی شوراکانەوە دەکرێت. شورا زامنی بۆچوون و ئیرادەی ڕاستەوخۆی خەڵکە لە بواری سیاسەت و حکومەت و بەڕێوەبردنی کاروبارەکانیان و بەم مانایەش ڕەخنەیەکی قووڵە لە لیبراڵ دیموکراسی، کە تەنانەت لە فۆرمێکی ئازاد و ئایدیاڵترینیشدا گوزارشت لە بۆچوونەکە دەکات و ئیرادەی تاک بە یەک دەنگ هەر چەند ساڵ جارێک دەیهێنێتە خوارەوە.

ئەمڕۆ حیزب و هێزە ڕاستڕەوەکان لە وەڵامی پرسی گۆڕینی کۆماری ئیسلامی بە دیموکراسی و ڕیفراندۆم و ڕێزگرتن لە بیروڕای خەڵک. و دیسانەوە، وەک هەمیشە، ئاڵای کاڵبووی دیموکراسی پەرلەمانی، بەپێی نەریتی لەمێژینەی خۆیان و مۆدەی نەزمی نوێی جیهانی دوای شەڕی سارد، کە بڕێکی دیاریکراو لە ئایین یان پاشایەتی نەرمکراوی

ڕازاوە، وەک "چارەسەر" بۆ ئازادی لە ئێران. بەڵام کرێکاران و جەماوەری خەڵک لە شۆڕشی ١٩٧٩ و حزبەکەیان، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری، لە مێژە لە بەرنامەکەیاندا ڕایانگەیاندووە، ئازادی و بەشداری خەڵک لە چارەنووسی سیاسی خۆیان بە بێ شورا، لە فێڵێک زیاتر نییە. وەڵامی حیزبەکەمان بۆ پرسی سیستمی حکومەتی ئایندەی ئێران کۆمارێکی سۆسیالیستییە، واتە سیستمێکە کە ئەندامانی شوراکانی خەڵک پێکدەهێنن. کۆماری سۆسیالیستی سیستەمێکیشوراییە و بە دامەزراندنی ئەو بزووتنەوەی شوراییە کە لە شۆڕشی ساڵی ١٩٧٩ دەستی پێکردووە، سەردەکەوێت و دیموکراسی بە فۆرمەکانی ڕۆژئاوایی، ئایینی، یان شاهانە بۆ هەمیشە دەخرێتە مۆزەخانەی مێژووەوە. هەرکەسێک ئازادی لە ئێران دەوێت، دەبێت لایەنگری کۆماری سۆسیالیستی بێت.

جانیوەری ٢٠٠٣ لە هەفتانەی ئینتەرناسۆنالی ژمارە ١٤٤دا بڵاوکراوەتەوە